

Concepția locului: factori și percepție / Concept of the place: factors and perception

Diana Ștefan (1)

(1) Doctorand, Școala Doctorală de Urbanism, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București, România

Abstract. Considering man the center of the universe, the only reference system, all aspects of life grows with it, nothing is static. Starting from this premise the study aims to answer this question: What should we consider the act of conception of space given the characteristics of perception? The study argument is constructed mainly from a psychological point of view through perception characteristics and its affective factors, and never the less through the hierarchical model of human needs that Maslow developed. The scientific literature examines the qualities of space that make it close to the individual and the space features compliant with the pyramid of human needs. These can be summarized in five major generic categories image, readability, mobility, adaptability, and complexity. By joining and combining studies underpinning this paper the author seeks to develop a set of steps necessary in the conception act.

Key words: man, needs, successful place, identity, dwell

1. Introducere

„Există o nevoie umană profundă pentru asocierea cu locuri semnificative. Dacă alegem să ignorăm această nevoie și urmăm forțele spațiului ne-spațiu pentru a nu fi provocați, atunci viitorul poate deține doar un mediu în care locurile pur și simplu nu contează. În cazul în care, pe de altă parte, noi alegem să răspundem la această nevoie și să depășim spațiul ne-spațiu, atunci există un potențial pentru dezvoltarea unui mediu în care sunt locuri pentru om, reflectând și sporind varietatea experienței umane.”¹

Plecând de la premisa că omul este centrul de greutate al studiului, autorul urmărește să răspundă la întrebarea: Ce trebuie să aibă în vedere actul de concepție a spațiului având în vedere caracteristicile percepției?

„Crearea cadrului urban potrivit se realizează pornind de la utilizatorii lui. Trebuie să se țină cont de dimensiunea umană și să se creeze acele condiții care determină o stare de confort și siguranță.”²

Până în prezent au fost realizate studii care identifică caracteristici ale spațiului care îl fac apropiat de om, caracteristici ce includ imaginea, lizibilitatea, transparența, conectivitatea, complexitatea, coerența, adaptabilitatea și diversitatea. Cele mai importante cercetări au fost realizate de CABE, Norsidah Ujang, Forsyth și Krizek și de Ewing *et al.*³. Studiile lui Simon Drooger și Mallory B. E. Baches⁴ vorbesc despre nevoile umane în arhitectură și urbanism plecând de la modelul ierarhic al nevoilor lui Maslow⁵.

¹ Relph 1976

² Ghel 2012

³ CABE 2003, Ewing *et al.* 2013, Forsyth și Krizek 2011, Ujang 2010

⁴ Baches 2016, Drooger 2010

⁵ Maslow 1954

Cercetările care stau la baza lucrării furnizează, fiecare, informații importante care reprezintă fundamentul soluției la problema abordată. Studiile efectuate până în prezent prezintă doar o parte a complexității acestui subiect. Conștientizând multitudinea de variabile ce influențează individul, centrul de greutate al studiului, este dificil de realizat o abordare completă a actului de concepție al spațiului plecând de la caracteristicile percepției. Având ca premise caracteristicile și factorii care influențează percepția și modelul ierarhic al nevoilor elaborat de Maslow⁶, autorul urmărește elaborarea unui set de pași a actului de concepție.

2. Metodologie

Lucrarea utilizează studiul bibliografic într-o abordare inductivă și deductivă, prin colectarea de date pentru a răspunde la întrebarea enunțată, ce trebuie să aibă în vedere actul de concepție a locului având în vedere caracteristicile percepției? Plecând de la piramida nevoilor lui Maslow, având în vedere premisele concepției, studiul, cu ajutorul analizei factoriale ierarhice însumează factorii percepției având în vedere caracteristicile acesteia.

Studiile care stau la baza cercetării sunt concentrate pe calitățile spațiului și pe ierarhia nevoilor umane privind obiectul arhitectural și spațiul public. Studiile cercetate asupra calității spațiului sunt adaptări ale unor principii pentru un design reușit din studiul CABE⁷, adaptări ale principiilor proiectării detaliate din Forsyth și Krizek⁸, adaptări ale criteriilor de audit pentru proiectarea urbană din Ewing *et al.*⁹ și elemente și atribute ale spațiului adaptate din studiul realizat de Norsidah Ujang¹⁰. Cercetările asupra ierarhiei nevoilor umane privind obiectul arhitectural au fost realizate de Simon Drooger¹¹, iar cele privind spațiul urban au fost realizate de Mallory B. E. Baches¹².

3. Rezultatele cercetării

Punctul de plecare al dezbaterii este faptul că spațiul și locul nu sunt fixe și înnăscute ci mai degrabă sunt făcute și refăcute (create și recreate) prin acțiunile și semnificațiile oamenilor.

Putem afirma liniștiți că încă nu există un set clar de pași în realizarea unei proiectări de succes precum și faptul că nu există o opinie comună asupra modului în care concepția spațiului afectează dinamica vieții urbane și umane. Într-o abordare simplistă, problema este faptul că există foarte multe variabile (unele controlabile, altele nu) care contribuie la elaborarea acestui set. Variabilele care influențează actul de concepție pot fi împărțite în două criterii: controlabile și necontrolabile. Cele controlabile țin de relief, climă, situația economică și politică și moștenirea culturală. Cele necontrolabile țin de individ în sine, de structura sa psihologică. Lucrarea urmărește să analizeze variabilele necontrolabile ce influențează actul de concepție prin prisma percepției umane. Având în vedere caracteristicile percepției, un spațiu să fie de succes trebuie să îndeplinească condiții de

⁶ Maslow 1954

⁷ CABE 2003

⁸ Forsyth și Krizek 2011

⁹ Ewing *et al.* 2013

¹⁰ Ujang 2010

¹¹ Drooger 2010

¹² Baches 2016

imagine, lizibilitate, transparență, conectivitate, complexitate, coerență, adaptabilitate și diversitate. Proiectanții acestor spații trebuie să răspundă unui set de întrebări cu privire la caracteristicile spațiului necesare omului, la diversitatea activităților din cadrul acestuia, la lizibilitate, securitate, permeabilitate și disponibilitate. Răspunsul indivizilor este condiționat de nevoile lor, sintetizate de Maslow într-o piramidă a nevoilor, și nu în ultimul rând de capacitatea lor de a percepe realitatea.

4. Discuții

Dezbaterea privind percepția este una sporadică, pendulând între subiectivism și obiectivism, între poli personali și polii spațiului urban. Percepția are ca nevoie fundamentală „nevoia de localizare”¹³ și este strâns legată de experiența individului, de familiaritate, de starea de spirit, de activitatea pe care o desfășoară și de configurația mediului înconjurător. Studiile făcute de Donald Appleyard¹⁴, au evidențiat faptul că percepția este operațională, receptivă și deductibilă. Cunoștințele și experiențele sunt situate la interacțiunea dintre om și mediu. Există două tipuri de interacționare între individ și spațiu, egocentric în care totul se raportează la individ (individul este sistemul de referință) și allocentric în care mediul este sistemul global de referință. Percepția este influențată de cele cinci simțuri fundamentale (văz, auz, miros, tactil, gust) la care se adaugă încă trei simțuri proprioceptiv, simțul echilibrului și simțul kinestetic. Pe lângă simțuri aceasta mai este influențată de mobilitate, activitate fizică, timp alocat, de tipul receptorului (individul) și de starea mediului fizic.

Pentru a elabora o concluzie cât mai clară a temei studiate, autorul studiază aspectele diferite între percepția profesioniștilor (arhitecți, urbanisti, peisagiști, designeri etc.) și cea a non-profesioniștilor. Conform studiului realizat de Carmen Llinares, Antonio Montanana și Elena Navarro¹⁵ percepția profesioniștilor asupra programului de locuire se ghidează după aspecte privind calitatea proiectării, formă, stil și semnificație istorică preferând un design specific, în timp ce non-profesioniștii se ghidează după tip și preferă un design popular. Opiniile celor două categorii de utilizatori sunt bazate pe concepte abstracte, în cazul profesioniștilor, și pe concepte afective, în cazul non-profesioniștilor.

Plecând de la discursul privind percepția individului asupra spațiului, cel din urmă trebuie să satisfacă o serie de cerințe. Autorul reliefează trăsăturile spațiului de succes în urma studiului unor cercetări privind calitatea spațiului văzută prin ochii utilizatorilor. Însumând rezultatele studiilor¹⁶ CABE (Councillor's Guide to Urban Design) și a celor efectuate de Forsyth și Krizek, Ewing *et al.* etc., autorul observă că actul de concepție trebuie să aibă în vedere următoarele aspecte: tipul utilizatorului, imaginea și caracterul spațiului, împrejurimile, lizibilitatea și transparența spațiului, coerența și conectivitatea sa, complexitatea, diversitatea și adaptabilitatea acestuia pentru a oferi utilizatorilor un spațiu cu caracter, continuitate și delimitat de împrejurimi, cu domenii publice de calitate, în care se poate mișca cu ușurință, un spațiu lizibil, adaptabil și divers.

¹³ Tolman 1951

¹⁴ Appleyard 1969

¹⁵ Llinares, Montanana, Navarro 2011

¹⁶ CABE 2003, Ewing *et al.* 2013, Forsyth și Krizek 2011

În lucrare, autorul analizează actul concepției având în vedere caracteristicile percepției influențate de piramida nevoilor lui Maslow¹⁷. Elaborată între anii 1943 – 1945 și publicată pentru prima dată în „Motivation and Personality” în 1954, modelul nevoilor umane cuprinde cinci categorii. De la baza piramidei spre vârf, Maslow propune următoarele categorii: nevoi biologice și fiziologice (aer, alimente, adăpost, sex etc.), nevoi de siguranță (de protecție, limite, stabilitate etc.), nevoi de iubire și apartenență (omul are nevoie să iubească și să fie iubit), nevoi de stimă (încredere în sine, independență, statut etc.), nevoi de auto-împlinire (atingerea potențialului personal, creștere personală și de experiențe de vârf). Ulterior, la cele cinci nevoi fundamentale, în anii 1970 s-au adăugat nevoi cognitive (cunoaștere și sens) și nevoi estetice (căutarea și aprecierea frumosului, echilibrului și formei) și în anii 1990 s-a adăugat nevoia de ai ajuta pe alții să realizeze auto-împlinirea. Afirmatia conform căreia satisfacerea nevoilor este una în cascadă este falsă, spre exemplu oamenii care duc lipsa hranei sau a siguranței pot simți satisfacție de la nivelul superioare cum ar fi familia și moralitatea. Conceptul piramidei lui Maslow¹⁸ depășește barierele psihologiei, aplicabilitatea ei fiind valabilă în multe domenii de cercetare.

Plecând de la afirmația făcută de Jon Lang¹⁹ în „Urban Design: The American Experience” „Nici un design nu este capabil de a satisface toate nevoile fiecăruia în același timp.” și de la premisa că omul este centrul existenței aplicăm această teorie în domeniul arhitecturii și a proiectării urbane, abordare deloc nouă.

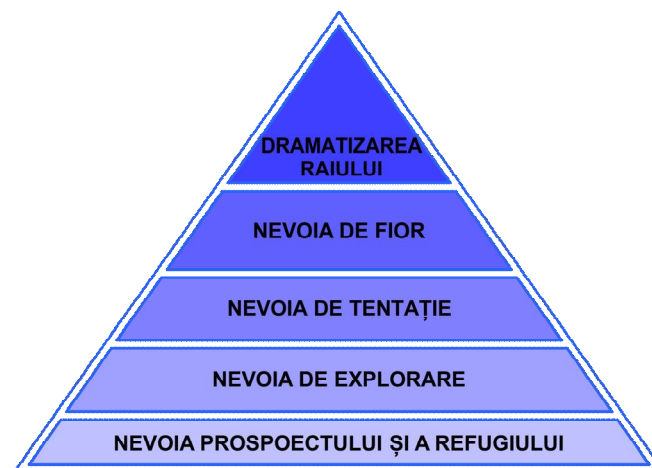

Fig. 1. Piramida nevoilor în arhitectură

Arhitectul roman Vitruviu ilustrează opinia sa cu privire la valoarea unui răspuns emoțional în arhitectură și descrie clădirea ideală ca fiind posesoare de fermitate, de bunuri, și în special, să provoace încântare în tratatele sale de arhitectură. Autori precum Jane Jacobs, Christopher Alexander și Jon Lang vorbesc²⁰ despre rolul critic al utilizatorului în proiectare, de un design sigur, frumos și funcțional la orice scară și de relația dintre comportamentul uman și design-ul urban. Pentru a răspunde problemei studiate, se face o cercetare în arhitectură și urbanism plecând de la premisele percepției privind ierarhia nevoile umane bazată pe modelul elaborat de Maslow. După cum putem observa în Fig. 1, conform

¹⁷ Maslow 1954

¹⁸ Maslow 1954

¹⁹ Lang 1994

²⁰ Alexander *et al.* 1977, Jacobs 1961, Lang 1944

modelului lui Maslow, obiectul arhitectural trebuie să-i satisfacă individului cinci categorii de nevoi.

La baza piramidei nevoilor arhitecturale stă nevoia prospectului și a refugiului. Perspectiva evolutivă explică faptul că oamenii nu sunt la fel de bine echipați ca animalele. Indivizii preferă un adăpost (refugiu) cu vedere spre exterior (prospect). Indivizii percep spațiile fie ca perspective fie ca refugii. Această nevoie suferă modificări în timp. Iluminarea, înălțimile, trecerile, ora din zi, anotimpul, anul și/sau momentul vieții noastre joacă dar și sexul utilizatorilor (bărbații preferă prospectul în timp ce femeile refugiul) un rol foarte complicat în percepția noastră asupra nevoii primare în arhitectură.

Următoarea nevoie arhitecturală este nevoia de explorare. În conformitate cu perspectiva evolutivă, omul explorează pentru a descoperi noi surse de hrană și pentru a-și asigura protecția împotriva posibilelor amenințări. Curiozitatea este declanșată de mediul înconjurător iar anticiparea ipotezelor generează sentimente de fascinație și satisfacție în interiorul individului.

Poziția cu numărul trei este ocupată de nevoia de tentație. Oamenii preferă să exploreze și să se miște de la întuneric spre lumină (de la un spațiu închis spre unul deschis) pentru a păstra opțiunea refugiului în întuneric. Această preferință este explicată de dorința indivizilor de a vedea fără a fi văzuți. În sens invers oamenii trăiesc sentimentul nesiguranței.

Penultima poziție în piramidă este nevoia de fior, o combinație între frică și plăcere. După cum afirma Appleton²¹, oamenii „...căutând asigurarea ca ne putem descurca cu pericolul, în fapt experimentându-l, este în sine o sursă de plăcere.”. Indivizii explorează cu emoție limitele pericolelor reale, văzute sau simțite, posibilitatea evitării rămânând sub controlul lor.

În vârful piramidei nevoilor arhitecturale se află dramatizarea raiului. După cum afirma G Hildebrand²² sentimentul de securitate „... intensifică valoarea refugiului făcând dovadă împotriva cui se protejează paradisul devine un paradis dramatic.”, este dramatizat de apropierea disconfortului și chiar a pericolului, valoarea refugiului fiind intensificată prin dovada de a ceea ce protejează.

Examinând nevoile fundamentale ale indivizilor (Fig. 2) se relevă un cadru de implicații în proiectare prin care putem evalua atât urbanismul existent cât și propune un urbanism noi, receptiv la condiția completă de existență umană.

La baza piramidei nevoilor proiectării urbane se află forma care necesită claritate, lizibilitate, conectivitate, diversitate și accesibilitate. Un spațiu clar, ușor de înțeles, parcurs în mod intuitiv, capabil să satisfacă nevoile zilnice ale indivizilor și accesibil tuturor din interior cât și din exterior. Implicațiile proiectării vizează propunerea unui centru și a unei margini, unui amestec echilibrat de activități, unei scări pietonale, unor străzi adaptate tuturor tipurilor de tranzit, disponibilitatea și varietatea programelor de locuire și a locurilor de muncă precum și accesul la transport spre, din și în cadrul spațiului indiferent de gradul de mobilitate al utilizatorilor. Prioritar este interesul față de spațiile publice și clădirile civile.

²¹ Appleton 1994

²² Hildebrand 1999

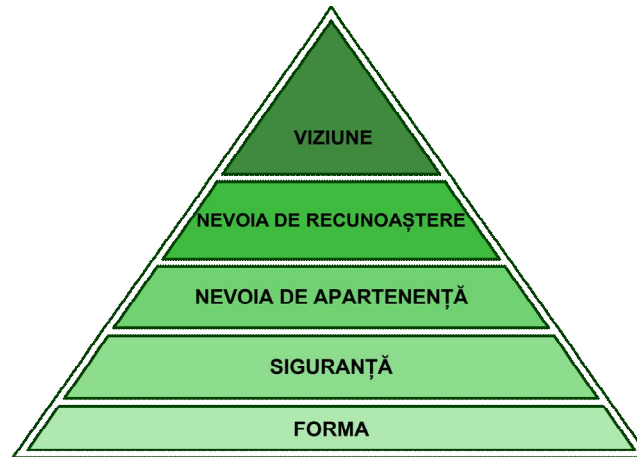

Fig. 2. Piramida nevoilor în urbanism

Forma este urmată de siguranță care necesită varietatea și disponibilitatea spațiilor sigure în care indivizii își desfășoară activitățile cotidiene, sentimentul de predictibilitate și coerență a spațiului urban, absența sentimentului de frică, prezenta agenților de securitate și o stare generală de „sănătate”. Implicațiile proiectării vizează propunerea unor rute sigure spre diferite activități, elementelor de infrastructură (străzi, alei, parcuri, trasee pietonale, spații recreative), propunerea unor clădiri și funcțiuni ce urmează un tipar predictibil rezultat al politicilor urbane și procese publice predictibile ce favorizează implementarea design-ului urban.

Pe a treia treaptă ierarhică se află nevoia de apartenență realizată prin crearea și consolidarea conexiunilor între vecini și prin împărtășirea experiențelor provenite din activități comune. Implicațiile proiectării au în vedere crearea celui de-al treilea spațiu (cafenele, pub-uri, saloane de înfrumusețare, plaja, parcuri etc.), crearea instituțiilor care deservește diferite segmente ale comunității (școli, biserici, centre culturale, biblioteci, centre de comunitate etc.) și furnizarea unui urbanism de care indivizii sunt mândri.

Penultima poziție este ocupată de nevoia de recunoaștere realizată prin legăturile care produc identitate. Implicațiile proiectării urmăresc celebrarea concretă a valorilor, crearea unei identități și dezvoltarea puternică a activităților, facilităților și instituțiilor cu impact.

În vârful piramidei nevoilor proiectării urbane se află viziunea care necesită un obiectiv comun de auto-împlinire, continuitatea nevoilor fundamentale într-o abordare creativă față de viitoarele provocări cunoscute sau necunoscute și dorința de a lucra în echipă în procesul de implementare. Implicațiile proiectării urmăresc elaborarea unui masterplan detaliat și flexibil care proiectează ceea ce este imaginat cât și elaborarea unui proces de politici și/sau regulamente care definesc modul în care ar trebui pusă în aplicare viziunea. Actul concepției are în vedere politicile administrative, reglementările și cerințele actuale și viitoare pentru aspectele fizice, sociale, economice, culturale și ale mediului înconjurător.

Această examinare este doar o parte din traducerea nevoilor umane și a implicațiilor de proiectare care au rezultat

5. Concluzii

În actul de concepție contează cât de mult se lasă influențați profesioniștii de propria percepție și cât decapabili sunt să anticipeze percepția non-profesioniștilor.

Percepția reflectă legătura dintre lumea fizică și lumea subiectivă (spațiul prin percepție devine loc, iar atmosfera devine ambianță).

Piramida nevoilor în arhitectură și piramida nevoilor în urbanism furnizează referințe cu privire la actul de concepție condiționat de caracteristicile percepției. Pentru o abordare de ansamblu este necesară alăturarea și combinarea nevoilor celor două piramide și a trăsăturilor unui spațiu de succes. Astfel în urma actului de concepție subordonat nevoilor arhitecturale și urbanistice un spațiu trebuie să asigure formă, prospect, refugiu, siguranță, nevoia de apartenență, nevoia de explorare, nevoia de recunoaștere, nevoia de tentație, nevoia de fior, viziune și nevoia de a dramatiza raiul.

Răspunsul la întrebarea enunțată în introducere este unul parțial datorită numeroasele variabile care joacă un rol important în definirea percepției, constatările din această lucrare reprezintă o mică parte din drumul spre soluționarea problemei condiționărilor actului de concepție având în vedere caracteristicile percepției.

Bibliografie

- Alexander, C. *et al.* (1977). *A Pattern Language: Towns, Buildings, Constructions*, Editura Oxford University Press, New York, US.
- Appleton, J. (1994), *How I Made the World: Shaping a View of Landscape*, Editura Paul & Co Pub Consortium, US.
- Appleyard, D. (1969), Notes on Urban Perception and Knowledge, *EDRA*, [Online], Disponibil la: http://www.edra.org/sites/default/files/publications/EDRA02-Appleyard-97-101_0.pdf, [Accesat 25 august 2015].
- Baches, Mallory B. E. (2016), Hierarchy of Needs: Application in Urban Design an Community Building, *Mallory B. E. Baches*, [Online], Disponibil la: <http://mallorybaches.com/discuss/2016/1/26/hierarchy-of-needs>, [Accesat 31 mai 2016].
- Baris, M. E. *et al.* (2009). „Exploring public perception of urban identity: The case of Ankara, Turkey” *African Journal of Agrucultural Research*, **4** (8), 724-35.
- Black, P., Street, E. (2014). „The power of perceptions: Exploring the role of urban design in cycling behaviours and healty ageing” *Transportation Research Procedia*, **4**, 68-79.
- Drooger, S. (2010), 5 Basic Human Concerns in Architecture, *Experiencing Architecture*, [Online], Disponibil la: <https://experiencingarchitecture.com/2010/02/23/5-basic-human-concerns-in-architecture/>, [Accesat 31 mai 2016].
- Ewing, R. *et al.* (2006). „Identifying and Measuring Urban Design Qualities Related to Walkability” *Journal of Physical Activity and Health*, **3** (1), 223-40.
- Forsyth, A., Krizek, K. (2011). „Urban Design: Is there a Distinctive View from the Bicycle?” *Journal of Urban Design*, **16** (4), 531-49.
- Ghel, J (2012), *Orașe pentru oameni*, Editura Igloo Media, București, România.
- Hildebrand, G. (1999), *Origins of Architectural Pleasure*, Editura University of California Press, Berkley, US.
- Jacobs, J. (1961), *The Death and Life of Great American Cities*, Editura Random House, New York, US.

- Jorgensen, B. S., Stedman, R. C. (2001). „Sense of Place as an Attitude: Lakeshore Owners Attitude toward their Properties” *Journal of Environmental Psychology*, **21**, 233-48.
- Lang, J. T. (1994), *Urban Design: The American Experience*, Editura John Wiley and Sons, US.
- Lappegrad, H. A. (2007). „Identity and Place: A critical Comparison of three Identity Theories” *Architectural Science Review*, **50** (1).
- Llinares, C., Montanana, A., Navarro, E. (2011). „Differences in Architects and Nonarchitects’ Perception of Urban Design: An Application of Kansei Engineering Techniques” *Urban Studies Research*.
- Maslow, A. H. (1943). „A theory of human motivation” *Psychological Review*, **50** (4), 370-96
- Maslow, A. H. (1954), „A Theory of Human Motivation”, în *Motivation and Personality*, Editura Harper & Row, New York, US, pag. 35-59.
- O’Conner, J. (1990). „Elegant design for everyday life” *Harvard Bus Rev*, **68**, 134-9.
- Piga, B., Morello, E. (2015). „Environmental design studies on perception and simulation: an urban design approach” *Ambiance Architecturales et Urbaines / Direction Generale des Patrimoines*.
- Salado, A., Nilchiani, R. (2013). „Using Maslow’s hierarchy of needs to define elegance in system architecture” *Procedia Computer Science*, **16**, 926-36.
- The Councillor’s Guide to Urban Design – CABE (2003), *Design Council*, [Online], Disponibil la: <http://www.designcouncil.org.uk/sites/default/files/asset/document/councillors-guide-to-urban-design.pdf>, [Accesat 20 iunie 2016].
- Tolman, E. C. (1951), *Behavior and psychological man: essay in motivation and learning*, Editura Univ. of California Press, Berkeley, US.
- Ujang, N. (2010). „Place Attachment and Continuity of Urban Place Identity” *Asian Journal of Environment – Behaviour Studies*, **5**, 61-76.
- Vance, U. S. (2012), Urbanity = Urban + Identity, *Sean Vance Architecture*, [Online], Disponibil la: <http://seanvancearchitecture.com/blog/2012/01/09/urbanity-urban-identity/>, [Accesat 6 iunie 2016].

Primit: 8 august 2016 • **Acceptat:** 12 august 2016

Articol distribuit sub licență „Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY-NC-ND)”

